

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIDAKTIK VOSITALARDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATI
ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

Istamova Shoxida Maxsudovna

Filologiya fanlari buyicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Qurbonnazarova Gulbegim To'ymurodovna

Osiyo Xalqaro Universiteti Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim)
yo'nalishi I kurs magistranti

Abstract: This article describes the role of didactic tools in the educational process, didactic opportunities and principles in elementary grades.

Key words: Key words: didactic term, didactic tools, Steinberg technology, multidimensional tools.

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda didaktik vositalarning o'quv jarayonida tutgan o'rni, didaktik imkoniyatlar va tamoyillar,

Kalit so'zlar: didaktika atamasi, didaktik vositalar, Shtaynberg texnologiyasi, ko'p o'lchovli vositalar.

Аннотация: В данной статье описывается роль дидактических средств в образовательном процессе, дидактические возможности и принципы в младших классах.

Ключевые слова: дидактический термин, дидактический инструментарий, технология Штейнберга, многомерный инструментарий.

Bugungi kunda insoniyat hayotining barcha sohalarida bo'lgani kabi Respublikamizda ta'lim tizimida ham samarali o'zgarishlar bo'lmoqda. Har tomonlama yetuk, barcha sohalarda ilg'or yosh avlodni tarbiyalash ta'limning asosiy vazifasidir. Bu esa o'z navbatida ushbu ta'lim tizimini ilg'or ta'lim texnologiyalari bilan qurollangan malakali o'qituvchi kadrlar bilan ta'minlashni talab qiladi. Ta'lim jarayonining asosiy tashkil etuvchilaridan bo'lmish zamonaviy didaktik vositalarni o'zlashtirib bu vazifalarni amalga oshirishda hal qiluvchi omillardan hisoblanadi.¹ Didaktik vositalar haqida so'z yuritar ekanmiz avvalo, "vosita" atamasiga e'tibor qaratamiz. Biror maqsadga erishish yoki biror ishni amalga oshirish uchun dastak bo'lib xizmat qiladigan narsa, qurol. Masalan: axborot vositalari, texnika vositalari, transport vositalari, ishlab chiqarish vositalari.² [Xuddi shunday ta'limni ham didaktik vositalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Endi "didaktika"](#) atamasiga to'xtalamiz. Didaktika-pedagogikaning mustaqil tarmog'i. Ta'lim-tarbiya nazariyasi, ya'ni maqsadlari, mazmuni, qonuniyatlari, tamoyillarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Didaktika pedagogikada ta'lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini o'rganuvchi qismdir.

Didaktika grekcha so'z bo'lib, "didasko" – o'qitish, "didaktos" – o'rgatuvchi degan so'zlardan kelib chiqqan. Didaktika pedagogikaning "Nima uchun o'qitish kerak", "Nimani o'qitish kerak", "Qanday o'qitish kerak", "Qanday hajmda o'qitish kerak", "Kimlarni o'qitish kerak", "Qayerda o'qitish kerak", "Nimadan foydalanib o'qitish kerak" kabi savollariga javob

¹ Didaktik vositalar majmuasi. M.M. Axmedjanov. Z.SH. To'xtayeva. Toshkent 2007. 5 bet

² "Vosita" so'zining lug'aviy ma'nosi. <https://uz.wiktionary.org/wiki/vosita>

izlaydi.³ Didaktik vositalar – bizga tanish, hayotimizda uchraydigan, hatto biz foydalanib yurgan vositalar bo'lishi mumkin. Ularning hammasi ham aynan ta'lim berish uchun ishlab chiqarilgan vosita bo'lishi shart emas. Shu jihatdan olganda didaktik vositalardan foydalanishni o'rganish osonroq. Faqat qo'llanilayotgan vositaning didaktik imkoniyatlarini aniqlab olish zarur. Masalan, televideniya olsak, u turmushimizda dam olish uchun qo'llaniladigan maishiy texnik vositasi bo'lsa, aholi orasida targ'ibot ishlarini olib borishida ommaviy axborot vositasi hisoblanadi. Lekin undan ta'limda ham keng foydalanyapmiz. Masalan, masofadan turib o'qitishda u didaktik vosita sifatida qo'llanilyapti.⁴ Avvalo biz didaktik vositalarni uch yo'nalishga ajratamiz. Bular didaktik materiallar, ulardan foydalanish uchun qo'llaniladigan didaktik vositalar, hamda didaktik materiallar va vositalar yordamida ta'limni amalga oshirish uchun loyihalangan majmualardir. Har bir yo'nalish bo'yicha ularning tegishli turlari bor. [O'quv mashg'ulotlarida o'quvchilarga beriladigan, namoyish qilinadigan, bajarib ko'rsatiladigan va shunga o'xshash barcha turdagi o'quv axborotlarini biz didaktik materiallar deymiz. Ularni qachon va qay maqsadda qo'llashimizga qarab ularni alohida guruhlariga ajratib chiqamiz. Ushbu materiallarni qo'llashda va tayyorlashda didaktik vositalardan foydalanamiz.](#) Masalan, plakatlar, diapozitivlar, fotosuratlar, audio, televizion va videomateriallar, information texnologiyalar asosidagi materiallar va h.k. O'z navbatida mashg'ulot davomida bir necha turdagi didaktik materiallarni qo'llaymiz, buning uchun tegishli didaktik vositalardan foydalanamiz. Bular esa birgalikda shu mashg'ulot uchun tuzilgan didaktik vositalari majmuasi hisoblanadi.⁵ Didaktik vositalarni turlari: -o'rgatuvchi didaktik vositalar–o'quvchilarning bilim darajasi va qiziqishlaridan kelib chiqib yangi bilimlarni o'zlashtirishga yo'naltiradi; -test didaktik vositalar–[egallangan bilim](#), malaka va ko'nikmalarni tekshirish yoki baholash maqsadlarida qo'llaniladi; -mashq qildirgichlar-avval o'zlashtirilgan o'quv materialini takrorlash va [mustahkamlashga xizmat qiladi](#); -o'qituvchi ishtirokidagi virtual o'quv muhitini shakllantiruvchi didaktik vositalar.⁶

Pedagogika fanlari doktori Valeriy Emmanuilovich Shtaynberg tomonidan ishlab chiqilgan didaktik ko'p o'lchovli texnologiya ko'p imkoniyatlarni keltirib chiqardi. Texnologiya atrofidagi dunyoning ko'p o'lchovlilik prinsipiga asoslangan edi. Ushbu texnologiya doirasida “ko'p o'lchovlilik” tushunchasi yetakchi bo'lib, bilimlarning turli elementlarining fazoviy, tizimli tashkil etilishi sifatida tushuniladi. Ko'p o'lchovli didaktik texnologiya quyidagilarga imkon beradi:

- o'quv materialini taqdim etishning an'anaviy shakllaridan (matn, nutq, diagrammalar va boshqalar) foydalanshda bir o'lchovlilik stereotipini yengish;
- o'quv ma'lumotlarini tushunish va yodlash, shuningdek fikrlash, xotira va intellektual faoliyatning samarali usullarini rivojlantirish uchun bilimlarni o'zlashtirish va qayta ishlash uchun o'quvchilarni faol kognitiv faoliyatga jalb qilish.

Didaktik ko'p o'lchovli vositalar ta'lim jarayonining bosqichlariga asoslanadi: bilimni idrok etish; tushunish va aniqlash; ko'paytirish va qo'llash. Ular o'quvchiga eng qiyin, lekin ayni paytda “inferensial” texnologiyaning eng muhim elementlarini–bilimlarni tahlil qilish va

³Didaktika — pedagogik ta'lim nazariyasi sifatida. <https://www.savol-javob.com/didaktika-pedagogik-talim-nazariyasi-sifatida/?ysclid=lr2es2peli847036421>

⁴ Didaktik vositalar majmuasi. M.M. Axmedjanov. Z.SH. To'xtayeva. Toshkent 2007. 7- bet

⁵ O'sha manba. 9- bet

⁶ O'rgatuvchi didaktik materiallar tayyorlash [va foydalanish metodikasi. http://fayllar.org/kurs-ishi-mavzu-orgatuvchi-didaktik-materiallar-tayyorlash-va-v3.html](http://fayllar.org/kurs-ishi-mavzu-orgatuvchi-didaktik-materiallar-tayyorlash-va-v3.html)

sintez qilishni bajarishga yordam beradi, buning natijasida o'quvchilarning o'quv faoliyatini mustaqil va samaraliroq amaga oshirish qobiliyati shakllanadi. Ko'p o'lchovli didaktik vositalar va boshqa ko'rgazmali qurollarning pedagogik vazifasi nafaqat o'rganilayotgan hodisaning mohiyatini ochib berish, butunning qismlari o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish, balki bolalarni harakat va tafakkuring adekvat algoritmini shakllantirishdir.⁷ Didaktika san'ati pedagogik mahoratning asosidir. Ammo umumiy didaktikada o'quvchi psixikasining yoshga bog'liq xususiyatlaridan kelib chiqib, "nima va qanday o'rgatish kerak?" degan savollarga javob izlasa, didaktik vositalarning maqsadi "qanday qilib o'rgatish kerak?" muammosini yechadi. Kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini o'qitishda idrok va yodlash mexanizmlarining psixologik xususiyatlarini hisobga olish ayniqsa muhimdir. Agar sezgilar (eshitish, ko'rish, teginish), his-tuyg'ular va harakat qobiliyatlari faol ishtirok etsa, o'quv jarayoni yanada qizg'in bo'ladi. Qo'shomcha ko'rgazmali qurollar va boshqa o'quv materiallaridan foydalanmasdan o'rganishni "tushuntirish-mustahkamlash-nazorat"ga o'tkazish darsni zerikarli va samarasiz qilish demakdir".⁸ Didaktik o'qitish vositalariga quyidagilar kiradi: darsliklar, o'quv qo'llanmalari, o'quv materiallari, ko'rgazmali qurollar, laboratoriya jihozlari va boshqalar. Vositalar og'zaki, majoziy, namunali va ramziy bo'lishi mumkin. O'quv jarayonida didaktik vositalar bir qator funksiyalarni bajaradi:

1. didaktik – ma'lum bir ta'lim muhitida o'quv qurollarining muhim xususiyatlari va imkoniyatlarini tavsiflaydi, axborot, integrative, motivatsion rollarni bajaradi;
2. kognitiv – o'quvchilarga voqelikning o'ziga xos qismlari haqida to'g'ridan-tog'ri bilimlarni beradi;
3. axborot – turli xil ma'lumotlarni taqdim qiladi;
4. shakllantirish – o'quvchilarning kognitiv qobiliyatlarini, irodasini va his-tuyg'ularini rivojlantiradi;
5. boshqaruv.

Murakkablik darajasiga ko'ra didaktik vositalarni oddiy va murakkabga bo'lish mumkin. Oddiy didaktik vositalar: tabiiy yoki sun'iy sharoitdagi tabiiy misollar; modellar; tayyorlangan namunalar; kartalar; rasmlar; diagrammalar va boshqalar. Murakkab o'quv qurollari har xil turdagi elektr va mexanik qurilmalar: televideniye uskunalari, kinoprojektorlar, o'quv jarayonini avtomatlashtirish imkonini beruvchi qurilmalar va boshqalar. Shu bilan birga, hissiy ta'sirlarning har xil turlari didaktik vositalarning murakkabligi mezonlariga bo'ysunadi. M. Godlevskiy didaktik vositalarning tasnifini taklif qildi, unga ko'ra ular:

- taxtalar (flannel, magnit, montaj, teshilgan, interaktiv va boshqalar);
- yorug'lik proyeksiyasi uchun asboblari (har xil turdagi projektorlar, proyeksiya uchun optik lampalar, elasto-optik qurilmalar, stroboskoplar, kuzatish maydonini yorituvchi qurilmalar, yordamchi qurilmalar–qorayish, ekranlar va boshqalar);
- ovozni qayta tiklash va yozishni kuchaytirish uchun asboblari (magnitafonlar, pleyerlar, adapterlar, estrodiol qurilmalar va boshqalar);
- audiovizual vositalar (ovozli kinoprojektorlar, videotelefonlar, magnitafonlar, videomagnitofonlar, yopiq tizimdagi o'quv televideniyesi);

⁷ Технология многомерных дидактических инструментов. <https://znanio.ru/pub/746>

⁸ Дидактические пособия для начальной школы. <https://skale.ru/magazin/folder/didaktika>

- didaktik mashinalar (axborot va ko'rsatma mashinalari, o'quv qurilmalari, ko'p funksiyali qurilmalar, simulyatorlar, maxsus qurilmalar) ;
- tasvirlar va matnlarni qayta ishlab chiqarish uchun qurilmalar (aylanuvchi nashrlar, nusxa ko'chirish moslamalari, kserograflar) ;
- ommaviy axborot vositalari (televideniye, radio) ;
- elektron raqamli mashinalar ;
- ilmiy axborot texnologiyalari (klassifikatorlar va ularning fayllari, mikrofilmlarni o'qish uchun qurilmalar) ;
- dasturlashtirilgan matnlar va keng qamrovli darsliklar, 3D tasvirlash uskunalari (stereo plyonkali proyektorlar, stereo proyektorlar, golografiya)

Ta'limda zamonaviy didaktik vositalarining faol qo'llanilishining ahamiyati shundan iboratki, ular nafaqat ma'lum pedagogik vazifalarni hal qilish vositalari sifatida foydalaniladi, balki didaktika va metodikaning rivojlanishiga turtki beradi, o'qitish va ta'limning yangi shakllarini yaratishga imkoniyat yaratadi. Metodika va didaktikaning rivojlanishida zamonaviy didaktik vositalar hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'quv jarayonida zamonaviy didaktik vositalaridan foydalanish natijasida (ta'lim sifatini oshirish; o'quv tadbirlarini tashkil etish va o'tkazishga sarflanadigan xarajatlarni kamaytirish; o'qituvchilar yuklamasi va metodik vaziyatlarni qayta taqsimlash, nostandart o'quv topshiriqlarini tayyorlash, ta'lim oluvchilar bilan individual ishlash va boshqalar natijasida) o'quv jarayonini o'quv-metodik vositalar bilan ta'minlashning tezkorligi ta'minlanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy dunyomiz shiddat bilan rivojlanib bormoqda. Fan va texnologiyalar kundan-kunga ildamlamoqda. Yaratilayotgan har qanday texnika va texnologiyalar inson ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat qiladi. Didaktik vositalar ham o'qituvchi va murabbiylarimiz uchun beqiyos xizmatini o'tamoqda. Bu esa rivojlanayotgan jamiyatimizda ta'lim tizimining sezilarli ijobiy o'zgarishiga xizmat qilmoqda. O'quvchilarning bilim darajasi oshib, yangi bilimlarning yanada yaxshiroq o'zlashtirilishiga, o'tilayotgan fanlarining qiziqarli bo'lishiga, past o'zlashtiruvchi o'quvchilarning ham fan mashg'ulotlariga qiziqish uygo'tishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Olimov, T. H. (2019). SPIRITUAL AND MORAL ASPECTS OF THE FORMATION OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATION. *Theoretical & Applied Science*, (12), 662-665.
2. Olimov, T. H. (2020). The image of a modern teacher in the formation of civic culture among future highly educated specialists. *Pedagogical skill-Bukhara*, 5.
3. Olimov, T. H. (2019). Development issues of civil society and culture in the work of Eastern thinkers. *Pedagogical skill-Bukhara*, 2.
4. Olimov, T. H. (2016). Formation of self-awareness in youth. *Social and humanitarian sciences in the educational system.-Tashkent*, 4.
5. Olimov, T. (2020). BO'LAJAK OLIY MA'LUMOTLI MUTAXASISLARDA FUQAROLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AYRIM YO'NALISHLARI. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 1(1), 20-27.
6. Olimov, T. THE ROLE OF NATIONAL SPIRITUALITY AND VALUES IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION.

7. Сайфуллаева, Н. Б. (2021). ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ КЛАССНЫХ УРОКОВ. Вестник науки и образования, (15-3 (118)), 40-42.
8. Сайфуллаева, Н. Б. (2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКОГО ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ. In НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ (pp. 10-12).
9. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ КОМПЬЮТЕРНЫМ НАУКАМ. Universum: технические науки, (4-1 (109)), 41-43.
10. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). ВАЖНОСТЬ МАТЕМАТИКИ И ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК ДЛЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: Сайфуллаева Нозима Баходировна, преподаватель кафедры “Теория начального образования”, Бухарский государственный университет. Город Бухара. Республика Узбекистан. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (1), 305-307.
11. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). Методы Организации Уроков Математики В Начальных Классах С Использованием Цифровых Технологий. Miasto Przyszłości, 35, 388-390.
12. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). РОЛЬ МАТЕМАТИКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ. PEDAGOGS journali, 1(1), 292-292.
13. Сайфуллаева, Н. Б. (2019). Роль дидактических игр в умственном развитии учащихся в математике начального класса. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS OF PHILISOPHY, PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY (pp. 102-106).
14. Сайфуллаева, Н. Б., & Марданова, Ф. Я. (2021). НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ВЫСШЕЙ МАТЕМАТИКЕ. Проблемы науки, 84.
15. Сайфуллаева, Н. Б. (2020). Важные особенности дидактических игр в процессе обучения математике в начальных школах. In ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ (pp. 60-62).
16. Сайфуллаева, Н. Б., & Мурадова, Я. М. (2020). Пути эффективного использования методов обучения математике в начальных классах. In EUROPEAN RESEARCH (pp. 121-123).
17. Сайфуллаева, Н. Б. (2022). Методы определения потребностей обучающихся в процессе использования облачных технологий в образовании. Universum: технические науки, (2-1 (95)), 57-59.
18. Сайфуллаева, Н. Б., & Саидова, Г. Э. (2019). Повышение эффективности занятий, используя интерактивные методы в начальном образовании. Научный журнал, (6 (40)), 101-102.
19. Bahodirovna, S. N. (2023). KINDERGARTEN, SCHOOL AND FAMILY PARTNERSHIP IN TEACHING CHILDREN IN MATHEMATICS. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(10), 383-388.
20. Bahodirovna, S. N. (2023). FORMING CHILDREN'S IDEAS ABOUT THE SIZE OF OBJECTS AND THEIR MEASUREMENT. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 1(3), 102-107.

21. Bahodirovna, S. N. (2023). Organization Forms of the Development of Primary Mathematical Concepts in Children. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(10), 138-143.
22. Сайфуллаева, Н. Б. (2023). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПО МАТЕМАТИКЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. *Проблемы педагогики*, (2 (63)), 15-17.
23. Ruziyeva, M. Y. (2020). About color symbols in folklore. *Journal of critical reviews. ISSN-2394-5125 VOL, 7*.
24. Ruziyeva, M. Y., & Aslonova, S. S. (2021). Theoretical and Practical Foundations of Teaching Folklore In Primary School. *Middle European Scientific Bulletin*, 10.
25. Ruziyeva, M. Y., & Lobar, S. (2023). Lyro-epic literary fairy tales in uzbek children's literature.
26. Yoqubovna, R. M. (2017). Expression of Attitude to Colors in Turkic National Ritual Songs. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 6(1), 54-68.
27. Yokubovna, R. M. (2020). About color symbols in folklore. *JCR*, 7(17), 461-466.
28. Ruziyeva, M. Y., & Lobar, S. (2023). Lyro-epic literary fairy tales in uzbek children's literature.
29. Bahrievna, P. N., & Ro'ziyeva, M. Y. (2023). Reforms and Innovations in the Educational System in Uzbekistan. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(6), 47-51.
30. Ro'ziyeva, M. Y. (2020). COLOR SYMBOLISM IN UZBEK FOLKLORE. *Theoretical & Applied Science*, (5), 277-284.
31. Ruzieva, M. Y. (2022). SYMBOLISM OF MYTH, SYMBOL AND COLOR. *Ann. For. Res.*, 65(1), 2719-2722.
32. Ruzieva, M. (2016). Colour and its psychoanalytical interpretation in folklore. *Язык и культура (Новосибирск)*, (23), 127-130.
33. Ro'ziyeva, M. Y. (2020). Color symbolism in Uzbek folklore. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 05 (85), 277-284. Uzbekistan, B. Qualitative properties and imagery of Colors.
34. Ro'ziyeva, M. Y. (2021). O'qish darslarida fasllar bilan bog'liq matnlar va ularning ahamiyati: DOI: 10.53885/edinres. 2021.86. 66.011 Ro 'ziyeva MY, Boshlang 'ich ta'lim nazariyasi kafedrasini mudiri, fffd (PhD) Madinabonu Xayrulloeva, BuxDU, boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4 kurs talabasi. In *Научно-практическая конференция* (pp. 23-24).
35. Ro'ziyeva, M. (2021). FOLKLORSHUNOSLIKDAGI YANGI BOSQICHLAR VA ULARNING TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI: Mohichehra Ro'ziyeva, BuxDu Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrasini mudiri, PhD, dotsent. In *Научно-практическая конференция* (pp. 21-22).